

Kritikaster in De Preanger-bode 17 april 1909

Verleden jaar in het voorjaar is er een merkwaardig boek verschenen. En hoewel merkwaardige boeken sporadisch plegen te wezen, is er van dit boek in lange maanden door de Hollandsche critiek niet gerept. De verklaring van dit verschijnsel ligt in den inhoud. De Fransche litteratuur en onze eigen naturalisten hebben ons gewend aan schilderingen van toestanden en milieu's en handelingen, waaraan men, in braver tijden, onder fatsoenlijke lieden ternauw durfde denken, laat staan er overluid van gewagen; terecht constateert Frans Coenen in zijne zeer ruime en openhartige bespreking van het boek *Pathologieën* (het merkwaardige boek, dat ik op het oog heb) dat tegenwoordig ettelijke dier werken, welke men vroeger als onkiesch en stuitend zou hebben gekwalificeerd, in de boekenkasten van beschaafden en ontwikkelden worden aangetroffen. Waarom wil men dan van *Pathologieën* niets weten - heeft het ernaar geleden, alsof men dit werk ging doodzwijgen, waarom beschouwt men den schrijver, den heer Jacob Israël de Haan, als een op z'n zachtst gezegd, ziekelijk-gedegenereerd mensch?

Scharten in De Gids, Coenen in de Amsterdammer, van Nouhuys in Groot-Nederland hebben zich - een vol jaar na de verschijning - aan de bespreking van dit fameuze boek gewaagd. En wijl Coenen zich over de ethische, de moreele waarde of onwaarde van *Pathologieën* het meest principieel uitlaat, kunnen we aan zijne hand nagaan den inhoud van en de bezwaren tegen het boek.

Pathologieën behandelt 'de ondergangen van Johan van Vere de With'. Deze jongen is een knaap van fijnen, artistieken en moreel goeden aanleg, die zich bij het bereiken van den volwassen leeftijd bewust gaat worden, dat zijn liefdeleven abnormaal is. Ten gevolge daarvan valt hij in handen van een gedegeneerd individu, René Richell, die hem na veel lijden van allerlei aard door zelfmoord doet ten ondergaan.

Men heeft dit boek onzedelijk genoemd. Waarlijk niet om den vorm. Er is hier met uiterste zorg en kieschheid tegen plastische en platte woorden en beschrijvingen gewaakt. Van pornografie geen sprake. De schrijver houdt zich uitsluitend bezig met de psychologie dier ongelukkigen, welke met afwijkende sexueele neigingen geboren zijn, en daarvan in onze maatschappij zoo onnoemelijk veel te lijden hebben: de homosexueelen. Ik vermoed dus wel, dat zij, die er niet aan denken een medemensch te verachten omdat hij een bochel of tuberculose heeft, met instemming het woord van Coenen zullen hebben gelezen: men veracht anderen toch niet, omdat buiten hun schuld of wil, hun organisme afwijkt van het onze. Coenen gaat verder, hij vraagt voor homosexueelen gelijk aanzien en gelijk recht als voor de heterosexueelen. Hij herinnert aan de klassieke beschaving van Grieken en Romeinen en brengt in dit verband in herinnering, dat er onder hen groote kunstenaars en uitnemende wijsgeeren zijn geweest, wier liefdeleven afweek van datgene, 't welk nu eenmaal door ons als het eenig-moreele is erkend. Hij vraagt ons, over onze Noordsche koudheid en bekrompenheid te kunnen heenkomen en de afwijkenden in ons midden - wier aantal aanmerkelijk grooter schijnt te zijn dan men vermoedt en bij wie lang niet altijd ontaarding of perverse nieuwsgierigheid in het spel is - niet langer met walging den rug toe te keeren, daarmee ze noodzakend tot een leven van angst en geniepigheid, dat beneden hun waardigheid en de onze is.

Dat is een woord van opmerkelijke openhartigheid en on-Hollandsche liberaliteit. Dat Coenen met het boek *Pathologieën* als letterkundig kunstwerk niet zoo bijster ingenomen is, en dus niet spreekt uit sympathie met boek of schrijver - dien hij zelfs niet van aangezicht kent -

verhoogt m.i. de waarde van het principieele betoog in niet geringe mate. Het is uiterst moeilijk een oordeel te vellen over de letterkundige waarde van een boek als dit. Men heeft den auteur, die bij voorkeur woorden kiest van afwijkende beteekenis en zich nogal vaak te buiten gaat aan neologismen, meer dan eens van 'aanstellerij' beschuldigd. En niet geheel ten onrechte. Ook van Van Deyssel-imitatie. En dat wel ten onrechte. De excentriciteiten en de dwaasheden van *Pathologieën* zijn, evengoed als de deugden en schoonheden, eigendom van den schrijver.

Een bezwaar van Coenen is ook 't fragmentarische, d.w.z. het telkens onderbreken van het verhaal, door beschrijvingen in den trant als door dezen auteur onder den naam 'Fijne fragmenten' en 'Nerveuze Vertellingen' hier en daar zijn gepubliceerd en naar aanleiding waarvan men hem evenzeer pretentieuze opzettelijkheid heeft verweten. Dit bezwaar van Coenen deel ik volkomen.

Het verhaal zelf is sober. De afwijkende neiging, die de jonge Johan in zich voelt wordt - dubbele abnormaliteit - hem het eerst bewust voor zijn vader. En - m.i. is dit de psychologisch zwakke zijde van het boek - die vader, welke met zijn jongen tot dusver als gelijke omging, hem vrijheden van naar school gaan als 't hem lust e.d. toeliet, welke men niet gewoon is, een knaap van zestien te permitteeren, die vader, weduwnaar, wijst dien zoon de deur, zendt hem uit zijn huis en onbeschermd de wereld in, zoodra Johan hem in angst en vertwijfeling na een hevigen zielestrijd zijne gevoelens heeft bekend. Dat is niet aannemelijk. Wie zijn kind ziet strijden tegen en lijden onder neigingen, die hem door de natuur zijn opgelegd, wie tegelijk weet, welk een onbeschrijfelijk leed dien overigens fijnbesnaarden en edelen jongen wacht, die jaagt hem niet als een verdorven individu uit zijn huis met de mededeeling, dat hij hem nooit zal willen terugzien. De jongen valt nu, als gezegd, in handen van een half-toerekenbaar individu met sterk-sadistische neigingen, die hem tot krankzinnig wordens toe lichamelijke en geestelijke kwellingen laat ondergaan.

Het feit dus, dat de abnormale jongen door zijne neigingen ten ondergaat, sluit iedere verdenking aan onedele propaganda uit. Trouwens, verheerlijkt wordt de homosexualiteit waarlijk door dezen auteur niet. Het is een geschiedenis van leed en strijd, die 'ondergangen van Johan van Vere de With', waarin de hoofdpersoon tot het eind toe ons sympathiek medelijden behoudt.

Georges Eekhoud, de bekende Brusselsche auteur, gaf er een voorrede bij, waarin wordt gewezen op het feit, dat de homosexualiteit hoe langer hoe meer onze aandacht vraagt - waartegenover wij niet met brave walging verantwoord zijn - en op het andere, dat de schrijver zonder eenige jacht naar verkeerde attractie of onzuiver succes zijn arbeid heeft volbracht en dus deswege eerder onzen eerbied voor zijn durf dan onze misprijzing voor zijn vrijmoedigheid verdient.

Kritikaster